

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Een vrouwelijke geschiedenis van de psychiatrie

Bespreking van

Lisa Appignanesi (2009). *Gek, slecht en droevig — Een geschiedenis van vrouwen en psychiatrie van 1800 tot heden*.

Amsterdam: De Bezige Bij.

ISBN 978 90 234 4059 8, 576 pp., € 39,95

JOS DE KROON

De lezer wordt in *Gek, slecht en droevig* vlot meegevoerd naar de meest duistere uithoeken van de vrouwelijke psyche, naar de ziellose zalen van psychiatrische instellingen en de onderdrukkende behandelmethoden die meestal ontspruiten aan het brein van mannelijke psychiaters. Begrip voor de gedragingen en gekke verhalen van patiënten wordt maar zelden signaleerd. Meestal worden deze uitingen als ziek bestempeld en behandeld met methoden die rechtstreeks ontleend zijn aan het medisch bedrijf en in een enkel geval aan het abattoir. De menselijke behandelvorm van het spreken en luisteren is relatief laat in de psychiatrie geïntroduceerd en lijkt nu al weer op zijn retour te zijn. Het boek van Appignanesi (o. a. directeur van het Freud-museum in Londen, en auteur van *Freud's women*) is geen echt zware kost, maar de lichte toon heeft de auteur niet verhinderd kritisch te zijn, zowel ten aanzien van de medische stand als van de vrouwen die zich op een vreemde onaangepaste manier gedroegen. Appignanesi geeft een overzicht van bemoeienis met gedragsgestoorde vrouwen, die eerst werden beschouwd als gevaarlijke heksen die verbrand of anderszins geëlimineerd moesten worden en later behandeld werden als zieken. Gekken kwamen onder de hoede van dokters die zochten naar oorzaken van de gedragsafwijkin-

gen en naar manieren om hen weer op het goede pad te krijgen. Er is een lange weg afgelegd van de heksenwaag naar de MRI-scan. De schrijfster begint haar relaas met de bloedstollende geschiedenis van de Engelse Mary Lamb die haar kille moeder in een vlaag van verstandsverbijstering vermoordde maar niet ter dood veroordeeld werd en zelfs niet gedwongen opgesloten omdat haar broer haar thuis wilde verzorgen.

Een volgend voorbeeld uit de galerij van krankzinnige vrouwen betreft een infanticide van het ergste soort: Henriette Cornier, een huishoudelijke hulp die nog maar net in dienst was van het echtpaar Belon met twee heel kleine kinderen in hartje Parijs, begin negentiende eeuw. Dit verhaal komt ook terug in Michel Foucaults *Histoire de la folie*, omdat deze geschiedenis een ommekeer in het medisch-juridisch vertoog zou hebben betekend (Foucault 1966). Henriette Cornier hield na het verschrikkelijke gebeuren staande dat zij geestelijk volkomen gezond was, in tegenstelling tot de andere patiënten door wie zij in de Salpêtrière werd omringd. Voor de artsen was deze houding juist het bewijs van haar volslagen krankzinnigheid.

Vele jaren later en vele casussen verder komen we in de helft van de vorige eeuw, waar in Groot-Brittannië psychiaters als Ronald Laing en Aaron Esterton furore maakten en ten strijde trokken tegen «de medicijnen voorschrijvende, lobotomieën uitvoerende, elektroshocks toedienende, diagnostische psychiaters». Met Doris Lessing, die in haar eerste romans psychiatrische geschiedenissen schetst, kwamen Laing en Esterson tot de conclusie dat krankzinnigheid een gepaste reactie is op een onmogelijke situatie. Laing was zelf een getormenteerd mens en een briljant schrijver, die niet verdroeg dat zijn patiënten werd aangedaan wat hij zelf in zijn eigen jeugd in relatie met zijn harde en kille moeder had meegemaakt. De ideeën van Laing doen sterk denken aan die van Gilles Deleuze en Felix Guattari, die in Frankrijk in hun *L'Anti-*

Oedipe de oorzaak van de schizofrenie schuiven op het conto van het kapitalisme (Deleuze & Guattari 1972). Dit environisme staat in schril contrast met de huidige biologisch georiënteerde psychiatrie en de gedragstherapie, die de oorzaak van psychiatrische ziekten zoeken bij het individu en met name in neuronale netwerken, de prikkeloverdracht in het zenuwstelsel en in aangeleerde gedragspatronen. De laatste honderdvijftig pagina's van het boek worden in beslag genomen door de wederwaardigheden van typisch vrouwelijke aandoeningen, zoals anorexia nervosa, boulimia, multiële persoonlijkheidsstoornis en seksueel misbruik. Hier is Appignanesi op haar best. Zij kent deze ziekten goed en ook de bijbehorende polemieken binnen de beroepsgroepen van wetenschappers en psychotherapeuten. Het thema van seksueel misbruik en valse herinneringen, dat een ware *hype* in de vs en ver daarbuiten ontkende, wordt breed uitgemeten. Coryfeeën als Hilde Bruch, Mara Selvini Palazzoli, Alice Miller, Phillis Greenacre, Marsha Linehan en Judith Herman komen aan bod als vernieuwende behandelaars, maar ook patiënten dragen hun steentje bij, zoals Susan Brownmillers, Maya Angelou, Oprah Winfrey, voormalig Miss America Marilyn Van Derbur en de befaamde tv-comédienne Roseanne Barr. In het laatste hoofdstuk, over geneesmiddelen, spelen vrouwen een niet minder prominente rol als de grootgebruikers van antidepressiva en benzodiazepinen. Met een milde spot bekritiseert Appignanesi de nauwe verwevenheid van instellingen als de APA, de DSM-*enterprise* en de farmaceutische industrie — door haar

consequent *Big Pharma* genoemd. Deze laatste zou voortdurend bezig zijn de markt te scannen en beïnvloeden. Daarbij spelen zij onder één hoedje met de *professionals* die nieuwe ziektes uitvinden die bestreden dienen te worden met middelen die door *Big Pharma* worden geleverd.

Dit is een prachtig boek om de geschiedenis van geestelijke ellende te leren kennen, ook al is het vanuit een vrouwelijk gezichtspunt gesitueerd en heeft men als — mannelijke — lezer voortdurend de onzichtbare olifant in gedachten die de man vertegenwoordigt en die het feminiene boudoir mede in bezit lijkt te nemen. De auteur behoudt een voor de geschiedschrijving noodzakelijke distantie, is daarbij kritisch maar ook mild. In de epiloog neigt zij ertoe vrouwelijke psychotherapeuten beter in staat te achten de grootste groep van hulpvragende burgers te helpen — nog steeds de vrouwelijke patiënten — dan haar mannelijke collega's. Af en toe wordt de tekst (waarschijnlijk de vertaling) ontsierd door uitdrukkingen als 'organen van de hersenen', 'schizofregeen' (in plaats van 'schizofrenogeen') en 'onderbewuste' (in plaats van 'onbewuste'). Jammer dat de vertalers niet in staat zijn geweest het binnenrijm van *Mad, bad and sad* weer te geven. *Gek, slecht en droevig* klinkt toch heel anders.

Literatuur

- DELEUZE, G. & GUATTARI, F. (1972). *L'Anti-Oedipe — Capitalisme et schizophrénie*. Parijs: Éditions de Minuit.
- FOUCAULT, M. (1966). *Histoire de la folie à l'âge classique*. Parijs: Éditions du Seuil.